

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ПСИХОЛОГІЇ
Кафедра педагогіки, адміністрування і соціальної роботи**

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Вченою радою ННІМП ДЗВО

«Університет менеджменту освіти»

«12» вересня 2019 року, протокол № 6

Полова Вченої ради ННІМП ДЗВО

«Університет менеджменту освіти»

 О. В. Алейнікова

ПРОГРАМА

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА

(шифр за ОНП – ПП. 07)

Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Спеціальність: 016 Спеціальна освіта

Освітньо-наукова програма: «Спеціальна освіта (за нозологіями)»

Київ

Програма **«Педагогічна практика»** складена відповідно до навчального плану освітньо-наукової програми «Спеціальна освіта (за нозологіями)» спеціальності 016 «Спеціальна освіта» галузі знань 01 «Освіта/педагогіка»

Автор-укладач програми

Гладуш В.А., д-р. пед. н., професор;

професор кафедри

педагогіки, адміністрування і соціальної роботи

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри
педагогіки, адміністрування і соціальної роботи
Навчально-наукового інституту менеджменту та психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
(протокол № 11 від 22 травня 2019 р.)

Затверджено Вченою радою
Навчально-наукового інституту менеджменту та психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
(протокол № 5 від 13 червня 2019 р.,
протокол № 6 від 12 вересня 2019 р. , зі змінами)

ПРОГРАМА

«Педагогічна практика»

для підготовки магістрів галузі знань 01 «Освіта/ Педагогіка»
спеціальності 016 «Спеціальна освіта»
спеціалізації «Спеціальна освіта»
терміну навчання 2 роки на базі повної вищої освіти»
заочної форми навчання

Усього «120» годин за навчальним планом

Кредит – 4.0

Програма «*Педагогічна практика*» містить такі розділи:

1. Вступ
2. Опис навчальної дисципліни
3. Мета, завдання навчальної дисципліни
4. Зміст та вимоги до педагогічної практики
5. Обов'язки керівника педагогічної практики
6. Обов'язки магістрантів-практикантів
7. Підведення підсумків педагогічної практики
8. Структура рейтингової системи оцінювання практики
9. Критерії оцінювання результатів практики
10. Список рекомендованої літератури

1. ВСТУП

Педагогічна практика є обов'язковим компонентом професійної підготовки здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня. Основною метою педагогічної практики є набуття здобувачами вищої освіти таких фахових компетентностей: теоретико-методологічної, предметно-методичної і предметно-діяльнісної, корекційно-педагогічної / корекційно-розвиткової, комунікативно-педагогічної, управлінської, проектувально-корекційної, організаційної, технологічної, науково-дослідницької, етико-педагогічної, культурно-педагогічної, професійно-творчої. Окрім цього, метою педагогічної практики може бути також набуття педагогічного досвіду роботи, починаючи від помічника вчителя/асистента – і до вчителя/викладача.

Ефективність практики забезпечується налагодженням професійної співпраці між закладом вищої освіти та відповідним закладом освіти для проведення практики – дошкільною установою, школою, навчально-реабілітаційним центром тощо.

У ДЗВО «Університет менеджменту освіти» практична підготовка здобувачів вищої освіти проводиться на підставі «Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України», затвердженого наказом Міністерства освіти України від 08.04.93 р. № 93 і зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30.04.93 р. за № 35 та Положення про практичну підготовку здобувачів вищої освіти Державного вищого навчального закладу «Університет менеджменту освіти».

Для здобувачів вищої освіти магістратури за спеціальностями 016 «Спеціальна освіта» передбачена **педагогічна** практика загальним обсягом 4 кредити (120 годин).

Педагогічна практика (у 4-му семестрі 2-го року навчання) дає можливість здобувачу вищої освіти виконувати обов'язки спеціального педагога, здійснюючи весь цикл роботи за своєю спеціальністю. Це дає можливість усвідомити механізм дії підрозділу (класу), у якому проводиться педагогічна практика, побачити загальну картину всього об'єкта практики.

Педагогічна практика проводиться на робочому місці з виконанням усіх функціональних обов'язків майбутнім фахівцем. Під час практики створюються умови для поглиблення, закріплення й усвідомлення теоретичних знань з усіх дисциплін навчального плану, для формування професійних компетентностей. Здобувач вищої освіти має можливість отримати матеріал для виконання кваліфікаційної (дипломної) роботи.

Практика здобувачів вищої освіти проводиться на **базах** практики, які відповідають вимогам навчальних програм. Здобувачі вищої освіти можуть **самостійно** обирати собі місце проходження практики з дозволу кафедри.

До **керівництва** практикою студентів залучаються досвідчені викладачі кафедри педагогіки, адміністрування і соціальної роботи. Науково-педагогічні працівники кафедри здійснюють насамперед консультування та інструктаж, а також контролюють усю діяльність здобувачів вищої освіти щодо виконання всіх завдань практики.

2. ОПИС ПРОГРАМИ

Як форма професійного навчання у вищій школі педагогічна практика спрямована на пізнання закономірностей і принципів фахової діяльності педагогічного працівника, застосування їх у ході роботи в навчальних закладах різного типу, теоретичне осмислення педагогічних явищ і фактів. Практика значною мірою сприяє інтеграції психолого-педагогічних і фундаментальних навчальних дисциплін, у першу чергу таких, як спеціальна педагогіка, спеціальна психологія, спеціальні методики навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами, методологія психолого-педагогічних досліджень тощо. Якщо в процесі теоретичного навчання вони опановуються окремо, то в роботі з дітьми знання з цих навчальних дисциплін перетворюються на мову практичних дій, на цілеспрямоване виконання конкретних реальних завдань. Цей синтез знань і формує цілісне всебічне уявлення про педагогічний процес, його явища, становить основу наукової організації професійної діяльності вчителя. Його робота спонукає шукати відповіді на питання, які виникають постійно, про завдання, зміст, форми і методи навчально-виховної роботи з учнями.

У ході тривалої роботи з дітьми створюються можливості для розвитку професійного мислення на основі встановлення причинно-наслідкових зв'язків між педагогічними явищами, порівняння різних варіантів виконання педагогічних завдань.

Робота здобувачів вищої освіти у період практики є аналогом професійної діяльності педагога, адекватна її змісту й структурі, організовується в реальних умовах закладів освіти. Вона характеризується тим же різноманіттям функцій і відносин із учнями, їх батьками, викладачами. Тому ця діяльність повинна ґрунтуватися на професійних знаннях, певному теоретичному фундаменті.

Якість професійних компетентностей визначається ступенем успішності діяльності педагога. Професійні компетентності – реалізація способів і прийомів роботи, сукупність практичних дій на основі осмислення мети, принципів, умов, засобів і методів організації роботи з дітьми (єдність інтелектуальних і практичних дій). Отже, це знання в дії, результат їх застосування в реальній практичній діяльності.

Під час педагогічної практики здобувач вищої освіти має набути таких фахових компетентностей:

- визначати конкретні освітні завдання, виходячи із загальної мети виховання, враховуючи вікові та індивідуальні особливості учнів і соціально-психологічні особливості колективу;
- вивчати особистість дітей й колектив учнів із метою діагностики й проектування їх розвитку та виховання;
- здійснювати поточне і перспективне планування педагогічної діяльності (навчальної та позакласної роботи з предметів, колективної діяльності дітей і т.д.);

- застосовувати різноманітні форми й методи спрямування навчально-пізнавальної, трудової, суспільної, художньо-творчої, ігрової діяльності учнів;
- організовувати колектив дітей для виконання поставлених завдань;
- співпрацювати з учнями, вчителями, класними керівниками, вихователями, батьками та іншими суб'єктами виховного процесу;
- спостерігати й аналізувати процес навчально-виховної роботи, вносити свої корективи;
- опанувати методику проведення занять та виховних заходів, складати плани-конспекти цих форм навчально-виховної роботи;
- проводити просвітницьку роботу серед батьків.

Педагогічна практика буде ефективною лише за умови наявності у здобувача вищої освіти бажання стати дійсно професіоналом (викладачем, учителем або вихователем); за умови свідомої організації процесу професійної самоосвіти і самовиховання; усвідомлення власної відповідальності за виховання майбутнього покоління.

Для проведення педагогічної практики здобувачами вищої освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» за спеціальністю «Спеціальна освіта» укладено відповідні довгострокові угоди із закладами спеціальної освіти та закладами освіти з інклюзивним навчанням.

Обов'язковою умовою для бази практики є наявність досвідченого вчителя-дефектолога.

3. МЕТА, ЗАВДАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Метою педагогічної практики є набуття здобувачами вищої освіти досвіду самостійної педагогічної роботи та опрацювання методики її проведення, поглиблення теоретичних знань у сфері спеціальної освіти, підбір фактичного матеріалу для написання магістерської роботи, формування вмінь і навичок аналізу наукових та інформаційних джерел, проведення емпіричного дослідження та використання комплексу дослідницьких методів.

Основні завдання практики:

- поглиблення і розширення теоретичних знань зі спеціальних і загальних психолого-педагогічних дисциплін, застосування їх у вирішенні конкретних педагогічних завдань під час практики;
- формування у практикантів психолого-педагогічних та методичних умінь викладання відповідних навчальних предметів у різного типу навчальних закладах;
- вироблення умінь організації основних форм навчання у вищій школі, у спеціальних закладах загальної середньої освіти; застосування сучасних технологій і методик навчання та виховання;
- формування умінь професійного і педагогічного спілкування зі

студентською аудиторією, учнівським колективом;

– виховання у здобувачів вищої освіти досвіду викладацької роботи, морально-етичних якостей викладача вищої школи, індивідуального творчого стилю педагогічної діяльності, потреби в самоосвіті.

У період педагогічної практики здобувачі вищої освіти самостійно працюють як вчителі-предметники, беруть участь у всіх видах шкільної роботи, опановують всебічні педагогічні уміння та навички.

4. ЗМІСТ ТА ВИМОГИ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Зміст практики

Основні завдання науково-дослідної практики відображаються в індивідуальному графіку.

Здобувач вищої освіти здійснює відмітки та записує зміст і обсяг виконаної роботи у щоденник практики, а також її результати протягом всієї практики. Фактичне виконання засвідчують керівник практики закладу освіти, на базі якого здобува вищої освіти проходив практику, та керівник практики від кафедри з відміткою про вчасність його представлення.

Результатом практики має стати отримання наукових результатів, які будуть використані у подальших наукових дослідженнях практиканта, на підставі яких буде уточнено мету, об'єкт, предмет дослідження за темою магістерської роботи та будуть покладені в основу виконання магістерської роботи.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ГРАФІК ПРОХОДЖЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ПРАКТИКИ

здобувачем вищої освіти ____ курсу групи _____ заочної форми навчання спеціальності 016 «Спеціальна освіта», освітньо-наукової програми «Спеціальна освіта» (за нозологіями)

Завдання за планом	термін виконання	фактичне виконання	Підпис керівника від кафедри
Розробка індивідуального графіку проходження практики. Узгодження його з керівником від бази практики та керівником практики від кафедри.			
Формулювання теми магістерського дослідження, визначення мети, завдань, предмета та об'єкта дослідження.			

Завдання за планом	термін виконання	фактичне виконання	Підпис керівника від кафедри
Ознайомлення з іноземними та вітчизняними науково-інформаційними джерелами за темою дипломної роботи, обрання наукової проблематики та формування бібліографії.			
Збір та обробка відповідними методами фактичного, фактологічного та статистичного матеріалу щодо стану об'єкту дослідження.			
Ознайомлення з нормативно-правовою документацією за обраною проблематикою та формування напрямів удосконалення щодо стану об'єкту дослідження.			
Завершення емпіричного дослідження та аналіз його результатів			
Робота над написанням та оформленням магістерського дослідження			
Виконання індивідуального завдання з обраної проблеми досліджень			
Оформлення звіту з практики			

Водночас **загальними вимогами** до програми практики є урахування:

- загальних положень (фонд часу, що відводиться на практику; терміни її проведення; норми часу, які встановлюються для практикантів під час виконання завдань різного рівня складності; відомості про режим праці);
- навчальних та виховних завдань виробничої практики;
- вимог до характеру і змісту роботи; функцій, які повинні виконувати здобувачі освіти (складність, точність, матеріал, фізіолого-гігієнічні вимоги та ін.);
- характеристики робочих місць здобувачів вищої освіти під час практики;
- приблизного переліку робіт, функцій, обов'язків, які мають виконувати практиканти;
- новітніх прийомів та методів роботи кращих фахівців; нових технологій, методів, засобів праці, що їх мають опанувати студенти.

Програма педагогічної практики складається з урахуванням таких принципів:

а) **комплексність** – передбачає різноманіття педагогічних прийомів та освітніх технологій, що дають можливість формувати широке коло професійних умінь і навичок;

б) **мобільність** – передбачає залучення здобувачів вищої освіти до такої діяльності, яка б давала можливість виконувати різноманітні види робіт, пов'язаних як зі спеціальністю, так і з суміжними професіями;

в) **конкурентоспроможність** – знання та навички, які здобуваються під час практики, повинні користуватися попитом на ринку освітніх послуг;

г) **технологічність** – передбачає, що під час практики здобувачі вищої освіти ознайомлюються з сучасними освітніми технологіями, новітнім навчальним обладнанням, опановують сучасні підходи до організації освітнього процесу;

д) **безпека** – під час практики необхідно спрямовувати здобувачів вищої освіти на дотримання правил санітарії та гігієни, безпеки життєдіяльності, техніки безпеки, наукової організації праці.

Важливим завданнями начальної і педагогічної практики є соціальна, психологічна та фізіологічна адаптація здобувачів вищої освіти до умов освітнього середовища; удосконалення й конкретизація професійних знань, умінь і навичок; накопичення досвіду самостійної роботи у ході вирішення складних завдань; опанування прогресивних освітніх технологій, сучасного обладнання, інтерактивних технологій; ознайомлення з досвідом роботи новаторів та кращих педагогічних працівників; вивчення питань наукової організації праці; формування навичок, умінь застосування знань на практиці; розв'язання складних педагогічних завдань.

Упродовж практики здобувачі вищої освіти починають засвоювати основи професійної майстерності, набувати стилю індивідуальної діяльності, уміння співпрацювати та спілкуватися в колективі, – тобто відбувається процес первинної професійної соціалізації.

5. ОBOB'ЯЗКИ KEPІBНИKA ПEДAГOГІЧНОЇ ПPAКТИКИ:

- бере участь у настановчому інструктажі здобувачів вищої освіти (перед початком практики) і в підсумковій конференції (по завершенню практики);

- у випадку неявки здобувачів вищої освіти на практику, порушення ними трудової дисципліни, нехтування своїми обов'язками, а також виникненні конфліктних ситуацій повідомляє про це письмово (службовою запискою) завідувача кафедри;

- планує освітню, виховну роботу практикантів, надає методичну допомогу у підготовці і проведенні занять за фахом;

- відвідує заняття практикантів (уроки, виховні заходи тощо), бере участь у їх обговоренні, оцінює і виставляє відповідний бал у щоденнику проходження практики;

- надає практикантам допомогу у виборі теми уроку, розробці плану-конспекту, завізовує його (до початку проведення), є присутнім на уроці, бере участь у його обговоренні і виставляє відповідні бали за його проведення та оформлення;

- надає практикантам консультацію щодо підбору методик дослідження, проведення емпіричного дослідження та його опису, оцінює його;

- спільно з іншими керівниками узгоджує підсумкову оцінку;

- підписує щоденник проходження практики та виставляє до 60 балів з

її проходження (до 40 балів надається на звітній конференції);

- на засіданнях кафедри доповідає про стан проходження, а також про підсумки практики;

- подає завідувачу кафедри та до навчальної частини письмовий звіт про проведення практики із зауваженнями і пропозиціями щодо поліпшення практики здобувачів вищої освіти у чітко зазначенні терміни.

6. ОБОВ'ЯЗКИ МАГІСТРАНТІВ-ПРАКТИКАНТІВ

Здобувачі вищої освіти при проходженні науково-дослідної практики зобов'язані:

- до початку практики на настановних зборах, а далі в індивідуальному порядку, одержати від керівника практики консультації щодо проходження практики і оформлення всіх необхідних документів;
- систематично працювати над виконанням завдань за програмою практики;
- вести щоденник практики, в якому фіксувати виконання відповідних етапів (розділів) календарного плану-графіку практики;
- у повному обсязі виконувати всі завдання, передбачені програмою практики, зазначені у індивідуальному графіку проходження практики, та вказівками безпосереднього керівника;
- нести відповідальність за виконану роботу;
- постійно підтримувати контакти з кафедрою та у призначений кафедрою термін з'явитися на проміжний контроль;
- висвітлити результати виконаної роботи та оформити їх у звіті про проходження практики, відповідно до встановлених і діючих вимог до структури та оформлення звіту;
- своєчасно надати на кафедру звітні документи та у належний термін захистити матеріали практики перед відповідною комісією.

Під час практики здобувач вищої освіти повинен розвинути та закріпити свої навички та вміння:

- проводити бібліографічну роботу із залученням сучасних інформаційних технологій;
- формулювати та реалізувати в практичній площині методологічні засади дослідження;
- вибирати необхідні методи дослідження, модифікувати існуючі та розробляти нові методи, виходячи із задач конкретного дослідження;
- проводити наукові дослідження і обробляти отримані результати, аналізувати та осмислювати їх з урахуванням опублікованих матеріалів і специфіки магістерської роботи.

7. ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ПРАКТИКИ

Після закінчення практики студенти складають **звіт** у порядку, встановленому кафедрою. **Заключна конференція** відбувається в установлений термін після закінчення практики, у ході якої відбувається обмін досвідом та пропозиціями здобувачів вищої освіти, виступ керівників-представників кафедри і керівників практики від освітніх закладів тощо.

Форма звітності – подання письмового звіту, підписаного й оціненого безпосередньо керівником бази практики. Письмовий звіт разом з іншими документами (характеристика, щоденник, розробки тощо) подається на рецензування керівникові практики.

Перелік звітних документів практикантів:

1. Щоденник практики із відповідними відмітками про виконання завдань практики.
2. Відгук керівника практики від закладу освіти.
3. Характеристика на студента-практиканта, підписана керівником установи, де проходить практика.
4. Письмовий звіт (*у довільній формі*), де розкривається зміст виконаної роботи, висловлюються побажання, пропозиції щодо покращення умов, змісту проходження практики.
5. Індивідуальне психолого-педагогічне завдання (для корекційних педагогів: психолого-педагогічна характеристика групи/класу, психолого-педагогічна характеристика вихованця/учня, індивідуальна картка обстеження психофізичного розвитку дитини, перспективний план розвитку вихованця/учня).
4. Конспекти уроків.
5. Конспекти виховних заходів у позаурочний час.
6. Аналіз відвіданих навчальних занять.
7. Матеріали науково-дослідної роботи за темою дипломної роботи:
  - підбір та опис методик дослідження;
  - зміст корекційно-розвиткової роботи;
  - інтерпретація результатів емпіричного дослідження.

Звіт із практики захищається здобувачем вищої освіти на комісії, призначеній завідувачем кафедри педагогіки, адміністрування і соціальної роботи, внаслідок чого він отримує диференційовану оцінку.

8. СТРУКТУРА РЕЙТИНГОВОЇ СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Вид роботи	Кількість балів
Оформлення документації практиканта згідно з вимогами щодо специфіки навчально-виховного закладу чи організації та вимог наряду підготовки	5
Складання плану роботи відповідно до графіка та переліку методичного інструментарію, який використовує спеціаліст закладу під керівництвом якого працює практикант	5
Підготовка та проведення уроків	15
Організація та проведення позаурочних заходів	10
Проведення діагностики за методиками дослідження особистісних властивостей дітей з особливими потребами за тематикою дипломної роботи	10
Опис експериментального дослідження	5
Підготовка та проведення корекційних заходів за результатами повторної діагностики	5
Складання звітної документації за результатами проходження практики	5
Усього	60
Захист практичної підготовки	40
Разом	100

9. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРАКТИКИ

Оцінка проходження педагогічної практики складається із суми балів, які виставляються комісією на основі розгляду змісту звіту про практику та за підсумком усного захисту перед комісією основних положень, які входять до програми практики. Для коректного порівняння оцінок різного типу застосовуються зважувальні коефіцієнти.

Підсумкова оцінка знань, умінь та навичок здобувача вищої освіти, набутих на практиці, встановлюється за 100-бальною шкалою.

Кількість балів	Оцінка ECTS	Національна шкала	Національна шкала
90...100	A	зараховано	відмінно
83...89	B		добре
75...82	C		задовільно
68...74	D		
60...67	E		
35...59	Fx	не зараховано	незадовільно
менше 35 або не виконані інші умови	F	не допущений	не допущений

допуску			
---------	--	--	--

Під час захисту звіту по практиці комісія уважно розглядає зміст звіту про практику, виставляє бали за зміст кожного розділу, після чого задає здобувачеві вищої освіти усні запитання, які дозволяють оцінити розуміння здобувачем вищої освіти викладених у змісті звіту положень. Виставлена загальна сума балів заноситься у відповідні документи як підсумкова оцінка з проходження практики.

Критерії оцінки розділів звіту про практику (за кожний розділ)

I. Найвища якість розділу звіту (95-100% від максимальної кількості балів відповідного розділу) повинна відповідати таким вимогам:

1) повне та вичерпне викладення матеріалу, яке використовувалося при проведенні здобувачем вищої освіти занять та під час опрацювання відповідного розділу;

2) повний склад необхідних додатків, які вимагаються відповідним розділом практики (копії документів, аналітичні та статистичні матеріали тощо);

3) актуальність і достовірність поданої у звіті інформації;

4) дотримання вимог щодо змісту та оформлення структурних частин програми практики.

II. Посередня якість розділу звіту (50-95% від максимальної кількості балів відповідного розділу) визначається у випадку, якщо наявний хоча б один із зазначених нижче пунктів:

1) неповне викладення матеріалу або неповна відповідність змісту роботи вимогам програми практики (50–75% охоплення зазначених у програмі проходження практики за відповідною дисципліною питань);

2) неповний склад додатків, які вимагаються відповідним розділом практики (50–75% необхідних додатків);

3) неактуальність або застарілість поданої у звіті інформації;

4) недотримання вимог щодо змісту та оформлення структурних частин програми практики.

III. Незадовільна якість розділу звіту (0-50% від максимальної кількості балів відповідного розділу) визначається у випадку, якщо наявний хоча б один із зазначених нижче пунктів:

1) одночасно присутні два чи більше критеріїв, що відповідають оцінці в 5 балів;

2) неповне викладення матеріалу або неповна відповідність змісту роботи вимогам програми практики (менше 50% охоплення зазначених у програмі проходження практики за відповідною дисципліною питань);

- 3) неповний склад додатків, які вимагаються відповідним розділом практики (менше 50% необхідних додатків);
- 4) недостовірність поданої у звіті інформації.

10. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Загвязинский В. И. Методология и методика дидактического исследования / В. И. Загвязинский, Р. Атаханов. – Москва : Академия, 2005. – 208 с.
2. Калугин А. В. Что полезно знать ученому перед тем, как писать свой труд. — Киев, 2001.
3. Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень [Текст]: Навчальний посібник / В. В. Ковальчук, Л. М. Моїсєєв. — 3-е вид., перероб. і допов. — К.: ВД «Професіонал», 2005. — 240 с.
4. Колесникова Н. И. От конспекта к диссертации: Учеб. пособие по развитию навыков письменной речи. — М.: Флинта — Наука, 2002.
5. Коровайченко Ю. М. Alma mater, або як стати справжнім студентом [Текст: (інформація для абітурієнтів, студентів, батьків, викладачів) / Ю. М. Коровайченко. — К.: «ВМУРол», 2003. — 115 с. — (Путівник в країну «Студентство»).
6. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посібник / О. В Крушельницька. — Київ : Кондор, 2006. — 206 с.
7. Марушкевич А. А. Педагогіка вищої школи / А. А. Марушкевич. — Київ : Логос, 2006. — 215 с.
8. Методичні рекомендації щодо структури, змісту та обсягів підручників і навчальних посібників для вищих навчальних закладів... — К.: Знання, 2008. — 16 с.
9. П'ятницька-Позднякова І. С. Основи наукових досліджень у вищій
10. П'ятницька-Позднякова І. С. Основи наукових досліджень у вищій школі : навчальний посібник / І. С. П'ятницька-Позднякова. — Київ : Центр навчальної літератури, 2003. - 115 с
11. Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України (Затверджено наказом Міністерства освіти України від 8.04.93 № 93 із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти від 20.12.94 № 351) // <http://www.minagro.gov.ua/page/?n=4944>
12. Попов В. Б. Практикум по Интернет-технологиям: Учебный курс. — СПб.: Питер, 2002. — 480 с.
13. Про практичну підготовку студентів // http://www.mon.gov.ua/newstmp/2009_1/09_02/1_9_93.doc
14. Філіпенко А. С. Основи наукових досліджень : конспект лекцій / А. С. Філіпенко. — Київ : Академвидав, 2005. — 207 с.

15. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – Київ : Знання-Прес, 2003. – 307 с.
16. школі [Текст]: Навч. посібник / І. П'ятницька-Позднякова. — К.: [б.в.], 2003. — 116 с.